

**Lapsuuden arvokas arki- ARVO
Lapsuuden hyvinvoinnin kehittämissyksikkö –
hanke (2007-2009)
Sosiaalitaito - Socialkompetens**

**SALASSAPITOVELVOLLISUUS
moniammatillisessa
LASTA KOSKEVASSA YHTEISTYÖSSÄ**

Järvenpää-talo 2.3.2009

ohesaineisto

Sami Mahkonen

SAATTEEKSI

Lasten kanssa sosiaalitoimessa, terveydenhuollossa ja koulutoimessa sekä muutoin, kuten järjestöissä tai kirkon piirissä, työskentelevät esittävät juristeille erilaisia salassapitovelvollisuuteen liittyviä kysymyksiä, vaikkapa seuraavanlaisia:

1. *Alaikäisen käynnit ehkäisyneuvolassa - onko vanhemmille kerrottava?*
2. *Milloin alle 18 v nuori (16-17v) saa päättää, että terveysasioissa ei saa ottaa yhteyttä vanhempiin? Esim. voiko tehdä lähetteen nuorisopsykiatrian poliklinikalle ilman vanhempien lupaa tai ilman, että vanhemmat tietävät asiasta? Käynnit päihdepysäkillä? Pitääkö vanhempien tietää, jos terveydenhoitaja ohjaa päihdepysäkille?*
3. *Lapsi (16 v.) on huostaan otettu ja sijoitettu johonkin lastensuojelulaitokseen tai vastaavaan. Hän tulee lääkärin vastaanotolle ja kieltää kertomasta asioitaan laitoksen hoitajille. Miten tulisi menetellä? Voidaanko lastensuojelulain perusteella joissakin tilanteissa kertoa?*
4. *Kumoutuuko salassapitovelvollisuus kokonaan tai ainakin osittain, jos lapsen vanhemmat antavat suostumuksen tietojen vaihtoon tai ovat itse osallisina tilanteessa?*
5. *Saako ja miten sähköpostia voi käyttää asiakasasioiden hoitoon?*
6. *Salassapitoasiat oppilashuoltotyöryhmän toiminnassa: kuka kirjaa mitäkin tietojen ja minne? Entä tietojen luovuttaminen?*
7. *Terveyskeskuksessa psykologin toiminta ja työryhmissä työskentely. Esimerkiksi koulun oppilashuoltoryhmissä työskentelyä vaikeuttaa eri hallintokuntien eri näkemykset salassapidosta. Miten menetellä?*
8. *Terveyskeskuksessa psykologin toiminta - onko oikeaa salassapitoa, ettei psykologi kirjaa edes käynnejä ja tehtyjä toimenpiteitä sairauskertomusjärjestelmään, vaikka kaikki muut työntekijät kirjaavat? (On kuulemma psykologiliiton ohje.)*

Näihin kysymyksiin vastaaminen lähtee integriteetin vaalimisesta: jokaista asiakasta pidetään ainutlaatuisena henkilönä, jota ei saa torjua, pirstoa tai loukata. Onpa kysymyksessä alaikäinen tai täysi-ikäinen henkilö, tyttö tai poika, nainen taikka mies, olennaista on että asiakkaan arvokkuuden tunne säilyy. Hänen yksilölliset tarpeensa ja omat toivomuksensa otetaan huomioon. Keskeistä on, että ammattihenkilön ja asiakkaan välinen suhde perustuu luottamuksellisuuteen.

Voimassa oleva laki tavallaan vaikenee luottamuksellisuudesta, ja oikeudellisessa sääntelyssä keskeistä on *salassapitovelvollisuuden* korostaminen. Salassapitovelvollisuudesta säädetään eri laeissa lukuisilla eri tavoin. Toisinaan käytetään juridista salakieltä, toisinaan ammatillista selkokieltä. Tyypillisen esimerkin jälkimmäisestä tarjoaa vuonna 1994 vahvistettu laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä. Siinä säädetään: ”Terveydenhuollon ammattihenkilö ei saa sivulliselle luvatta ilmaista yksityisen tai perheen salaisuutta, josta hän on asemansa tai tehtävänsä

perusteella saanut tiedon. Salassapitovelvollisuus säilyy ammatinharjoittamisen päättymisen jälkeen.”.

Esitelty lainkohta toteuttaa asiakaskeskeisyyden peruselementtejä. Se edellyttää yksilöllisyyttä, itsemääräämisoikeutta ja luottamuksellisuutta sekä ylipäättään integriteetin vaalimista. Työntekijä voi luonnollisesti toimia yksiammatillisesti ja pitää sataprosenttisesti kiinni niin luottamuksellisuudesta kuin salassapitovelvollisuudesta. *Juridisia* ongelmia ei tällöin pääse muodostumaan. Mutta muita kylläkin mitä runsaammin.

Ongelmia tulee silloin, kun lapsen asioiden hoitaminen edellyttää moniammatillista yhteistyötä tai yhteistyötä lapsen vanhempien kanssa. Tältä osin esitelty säännös ei ole millään muodoin edustava. Jos olisi, moniammatillinen yhteistyö olisi sidoksissa siihen miten henkilö määrittelee yksityisen tai perheensä salaisuuden ja antaako hän suostumuksensa salaisuuden paljastamiseen muille, kuten terveydenhuollon, sosiaalitoimen, oikeustoimen, opetustoimen tai poliisitoimen edustajille. Jos lupaa ei annettaisi, asia olisi tälle selvä; puhe moniammatillisesta yhteistyöstä tulisi lopettaa tähän paikkaan.

Sosiaalihuollon piirissä toimivan salassapitovelvollisen on otettava huomioon muukin lainsäädäntö kuin se, mikä koskee ensi näytymältä suorastaan vain omaa itseään. Ei ole mahdollista tarrautua ainoastaan siihen, mitä *laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista* (2000) säädetään. Samoin on asianlaita terveydenhuollossa; ei voi vedota pelkästään siihen mitä *potilaslaissa* (1992) tai *laissa terveydenhuollon ammattihenkilöistä* (1994). Näin on myös silloin, kun ollaan opetustoimen lakien alaisuudessa. Ei ole perusteltua kaivaa esiin yksi pykälä esimerkiksi perusopetuslaista (1998) tai lukiolaista (1998) ja vedota vain siihen.

On tutustuttava paitsi em. lakeihin myös esimerkiksi julkisuuslakiin (1999), henkilötietolakiin (1999), rikoslakiin (jatkuvasti uudistettu), poliisilakiin (1995) , lastensuojelulakiin (2007) ja oikeudenkäymiskaareen (jatkuvasti uudistettu).

Tällöin ollaan siinä tilanteessa josta usein puhutaan – ollaan paljon puhutussa pykäläviidakossa.

Jos minulta kysyttäisiin, kuinka monta yksittäistä pykälää koskee vaikkapa vain edellä mainittujen kysymysten (1) – (8) esittäjiä, en osaa asiaa tarkoin arvioida. Joka tapauksessa kaikkiaan näiden pykäläien määrä ylittää sadan. On välttävää kaottiseen pykäläviidakkoon häviämistä.

Tehtävänäni on tidetysti vähentää Järvenpään tilaisuuteen 2.3.2009 osallistuvien ammatillista epävarmuutta lakisääteisen salassapitovelvollisuuden suhteen. Tehtävänäni ei ole lisätä epävarmuuden tunnetta. Näin tapahtuisi, mikäli aihepiiriä lähdetäisiin perkaamaan laki lailta, pykälä pykälältä ja vieläpä niin, että erilaiset tulkinnanvaraisuudet kaivettaisiin esiin.

Parasta on vain nyt aluksi korostaa tätä: Salaaminen ei ole kultaa, vaan hopeaa. Ajattelen niin, että kenellekään ei makseta palkkaa salaamisesta sinänsä. Mutta useille maksetaan palkkaa siitä, ala- ja täysi-ikäisen asiakkaan arvokkuuden tunne säilyy ja että hänestä otetaan ammatillinen vastuu silloinkin, kun hän ei kykene kirkkaasti näkemään omaa etuaan.

Espoossa 20.2.2009

Sami Mahkonen

12.00 – 12.15

Lähtökohdat

- arjen pulmat ja niiden oikeudellistaminen
- tulkinnanvaraisuus (mikä on arkaluonteinen tieto / perhesalaisuus)
- asennoituminen salassapitoa koskevaan lainsäädäntöön
- oheisaineisto & vastaisuudessa sähköisten ilmaistiedostojen käyttö

12.15 – 13.30

Mitä laki säättää - keskeiset säädökset ja säännökset

- YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (1989)
- Julkisuuslaki (1999:621)
- Henkilötietolaki (1999:523)
- Sosiaalihuollon asiakaslaki (2000:812)
- Potilaslaki (1992:785)
- Terveystieteiden ammattihenkilölaki (1994:559)
- Poliisilaki (1995:493)
- Rikoslaki (uud. usein)
- Lastensuojelulaki (2007:417)

13.45 – 14.30

Arjen ongelmia ja niiden oikeudellistaminen

(vrt. etukäteen lähetetyt kysymykset 1-8)

- Lapsen itsemäärääminen ja itsemääräämisoikeus; 1 + 2
- Tietojen vaihto terveydenhuolto & sosiaalitoimi; 3
- Vanhempien suostumus salaisuuden avaamiseen; 4
- Sähköpostin / fax:in käyttö; 5
- Oppilastyöryhmä ja salassapito; 6 + 7
- Salassapidettävien tietojen kirjaaminen; 8
- Tilaisuudessa esitettävät *muut* kysymykset

14.30 – 15.00

Salassapito selväksi, yhteistyö toimivaksi

- ammatillinen epävarmuus
- oikeus yksityisyyteen – velvollisuus yhteisöllisyyteen
- lapsen etu vs. lakisääteinen salassapitovelvollisuus
- viisi peruskysymystä
- virkavirhe-ajattelu – milloin turhana painolastina

12.15 – 13.30 KESKEISET SÄÄDÖKSET JA SÄÄNNÖKSET

1) Säädosluettelo ja säännöskohtainen muistilista

- vrt. esipuhe, jossa viittaus normipalautteen
- perusideana kokonaiskuva & löytämisen nopeuttaminen
- käyttö vastaisuudessa (www.finlex.fi / google)
- lainmukaisuus, oikeudenmukaisuus, tarkoituksenmukaisuus, ammatillisuus

YK:n lapsen oikeuksien sopimus (20.11.1989)

3 art. lapsen ikä ja etu

12 art. itsemäärääminen

16 art. yksityisyys

41 art. mikä LOS on; mikä on meillä sen merkitys

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361

4 § kuuleminen - päätöksenteko

Lastensuojelulaki (2007:417)

14 § moniammatillinen yhteistyö

20 § lapsen kuuleminen

21 § puhevalta

25 § lastensuojeluilmoitus

Julkisuuslaki (1999:621)

11-12 § asianosaisjulkisuus

24.1 § erit. kohdat 25-32 salassapidettävät tiedot

29 § lakisidonnaisuus tietoja vaihdettaessa

Henkilötietolaki (1999:523)

7 § käyttötarkoitussidonnaisuus

11 § mitä ymmärretään arkaluonteisilla tiedoilla

26 § tarkastusoikeus

Rikoslaki (uud. usein)

15:10 ilmoitusvelvollisuus (menneisyys - nykyisyys - tulevaisuus)

40:5 tahallinen – tuottamuksellinen virkavirhe (spv)

Oikeudenkäymiskaari (1734, uud.)

17:23 todistamisvelvollisuus ja spv:n murtaminen

Poliisilaki (1995:493)

35.1 § poliisin tietojensaantioikeus

Potilaslaki (1992:785)

9.2 § lapsen veto-oikeus

13.1 § potilassalaisuudet

13.2 § sisäinen yhteistyö

13.3 § oikeus tietojen antamiseen yhteistyökumppaneille ilman suostumusta

Terveydenhuollon ammattihenkilölaki (1994:559)

17 § yksityinen - perheen salaisuus

Sosiaalihuollon asiakaslaki (2000:812)

10 § lapsen etu

11 § alaikäisen veto-oikeus

14 § salaisuus

16 § asiakkaan suostumus

17 - 18 § spv-tiedon antaminen muille (tarkoitukset - tilanteet - tahot)

20 § ammattihenkilöiden velvollisuus antaa tietoja sos.huollolle

28 § merkinnät tietojen hankinnasta ja antamisesta

Perusopetuslaki (1998:628); PeropL / Lukiolaki (1998:629); LukL

31a § / 29 a § oppilashuolto

40 § / 32 § spv ja yhteistyö

2) Muutamia erityisesti lasta koskevia yksittäisiä säännöksiä**YK:n lapsen oikeuksien sopimus (20.11.1989)**

1. Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. **3 artikla**

1. Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. **12 artikla**

1. Lapsen yksityisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa puuttua mielivaltaisesti tai laittomasti eikä hänen kunniaansa tai mainettansa saa laittomasti halventaa. **16 artikla**

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361

Lapsen huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi siten kuin 1 §:ssä säädetään. Tässä tarkoituksessa huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista. **4.1 §** Ennen kuin huoltaja tekee päätöksen lapsen henkilökohtaisessa asiassa hänen tulee keskustella asiasta lapsen kanssa, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Päätöstä tehdessään hänen on kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin. **4.2 §** Huoltaja edustaa lasta tämän henkilöä koskevissa asioissa, jollei laissa ole toisin säädetty. **4.3§**

Sosiaalihuollon asiakaslaki (2000:812)

Alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat alaikäistä, on ensisijaisesti otettava huomioon alaikäisen etu. **10 §**

Alaikäinen voi ottaen huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa sekä asian laatu painavasta syystä kieltää antamasta itseään koskevia tietoja lailliselle edustajalleen, jollei se ole selvästi alaikäisen edun vastaista. **11.3 §**

Potilaslaki (1992:785)

Jos alaikäinen potilas ikänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen. **9.2 §**

Lastensuojelulaki (2007:417)

Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle: 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet; 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon; 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan

koulutuksen; 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden; 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen; 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen. **4.2 §**

Lapselle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin. **5 §**

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on käytettävissään lapsen kasvun ja kehityksen, terveydenhuollon, oikeudellista sekä muuta lastensuojelutyössä tarvittavaa asiantuntemusta. Kunnan tai useamman kunnan yhdessä tulee asettaa sosiaali- ja terveydenhuollon edustajista, lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoista sekä muista lastensuojelutyössä tarvittavista asiantuntijoista koostuva lastensuojelun asiantuntijaryhmä. Lastensuojelun asiantuntijaryhmä avustaa sosiaalityöntekijää lapsen huostaanottoa sekä sijaishuoltoa koskevien asioiden valmistelussa ja muussa lastensuojelun toteuttamisessa. Lisäksi asiantuntijaryhmä antaa lausuntoja lastensuojelutoimenpiteitä koskevan päätöksenteon tueksi. **14 §**

Sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt sekä muun sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän tai turvapaikan hakijoiden vastaanotto toimintaa tai hätäkeskustoimintaa taikka koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa olevat henkilöt ja terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan salassapitosäännösten estämättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he tehtävässään ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. **25.1 §**

Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen häntä mahdollisesti koskevien salassapitosäännösten estämättä. **25.2 §**

3) Muutamia salassapitoa koskevia yksittäisiä säännöksiä

a) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621

Hakijalla, valittajalla sekä muulla, jonka *oikeutta, etua tai velvollisuutta asia* koskee (*asianosainen*), on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitelleeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. **11.1 §** Asianosaisella, hänen edustajallaan ja avustajallaan ei ole edellä 1 momentissa tarkoitettua oikeutta: 1) asiakirjaan, josta tiedon antaminen olisi *vastoin erittäin tärkeää yleistä etua taikka lapsen etua tai muuta erittäin tärkeitä yksityistä etua*; --- **11.2 §**

Jokaisella on oikeus saada tieto hänestä itsestään viranomaisen asiakirjaan sisältyvistä tiedoista 11 §:n 2 ja 3 momentissa säädetyin rajoituksin, jollei laissa toisin säädetä. **12 §**

Viranomaisen voi antaa toiselle viranomaiselle tiedon salassa pidettävästä asiakirjasta, jos: 1) tiedon antamisesta tai oikeudesta tiedon saamiseen on laissa erikseen nimenomaisesti säädetty; 2) se, jonka etujen suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty, antaa siihen suostumuksensa; 29 §

b) Henkilötietolaki 22.4.1999 / 523

Arkaluonteisten henkilötietojen käsittely on kielletty. Arkaluonteisina tietoina pidetään henkilötietoja, jotka kuvaavat tai on tarkoitettu kuvaamaan: 1) rotua tai etnistä alkuperää; 2) henkilön yhteiskunnallista, poliittista tai uskonnollista vakaumusta tai ammattiliittoon kuulumista; 3) rikollista tekoa, rangaistusta tai muuta rikoksen seuraamusta; 4) henkilön terveydentilaa, sairautta tai vammaisuutta taikka häneen kohdistettuja hoitotoimenpiteitä tai niihin verrattavia toimia; 5) henkilön seksuaalista suuntautumista tai käyttäytymistä; taikka 6) henkilön sosiaalihuollon tarvetta tai hänen saamiaan sosiaalihuollon palveluja, tukitoimia ja muita sosiaalihuollon etuuksia. **11 §**

c) Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812

Sosiaalihuollon asiakirjat, jotka sisältävät tietoja sosiaalihuollon asiakkaasta tai muusta yksityisestä henkilöstä, ovat salassa pidettäviä. **14.1 §** Salassa pidettävää asiakirjaa tai sen

kopiota tai tulostetta siitä ei saa näyttää eikä luovuttaa sivulliselle eikä antaa sitä teknisen käyttöyhteyden avulla tai muulla tavalla sivullisen nähtäväksi tai käytettäväksi. **14.2 §**

Sosiaalihuollon järjestäjä tai tuottaja taikka niiden palveluksessa oleva samoin kuin sosiaalihuollon luottamustehtävää hoitava ei saa paljastaa asiakirjan salassa pidettävää sisältöä tai tietoa, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävä, eikä muutakaan sosiaalihuollon tehtävissä toimiessaan tietoonsa saamaansa seikkaa, josta lailla on säädetty vaitiolovelvollisuus. Vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvaa tietoa ei saa paljastaa senkään jälkeen, kun toiminta sosiaalihuollon järjestäjän tai tuottajan palveluksessa tai tehtävän hoitaminen niiden lukuun on päättynyt. **15.1 §** Mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös sitä, joka harjoittelijana tai muutoin toimii sosiaalihuollon järjestäjän tai tuottajan toimeksiannosta tai sen lukuun taikka joka on saanut salassa pidettäviä tietoja lain tai lain nojalla annetun luvan nojalla, jollei laista tai sen nojalla annetusta luvasta muuta johdu. Asiakas, hänen edustajansa tai avustajansa ei saa ilmaista sivullisille asiakkuuden perusteella saatuja salassa pidettäviä tietoja, jotka koskevat muita kuin asiakasta itseään. **15.2 §**

Salassa pidettävästä asiakirjasta saa antaa tietoja asiakkaan nimenomaisella suostumuksella tai niin kuin laissa erikseen säädetään. Milloin asiakkaalla ei ole edellytyksiä arvioida annettavan suostumuksen merkitystä, tietoja saa antaa hänen laillisen edustajansa suostumuksella. Tietoja ei kuitenkaan saa antaa alaikäisen asiakkaan laillisen edustajan suostumuksella, jos edustajalla itsellään ei ole oikeutta tiedon saantiin 11 §:n 3 momentissa tarkoitetusta syystä. **16 §**

Jos 16 §:ssä tarkoitettua suostumusta ei voida saada taikka jos asiakas tai hänen laillinen edustajansa nimenomaisesti kieltää tiedon luovuttamisen, sosiaalihuollon järjestäjä tai toteuttaja saa antaa asiakirjasta salassapitovelvollisuuden estämättä tietoja, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan hoidon, huollon tai koulutuksen tarpeen selvittämiseksi, hoidon, huollon tai koulutuksen järjestämiseksi tai toteuttamiseksi taikka toimeentulon edellytysten turvaamiseksi. Tietoja saa kuitenkin antaa vain, jos: 1) se, jota asiakirja koskee, on hoidon tai huollon ilmeisessä tarpeessa terveytensä, kehityksensä tai turvallisuutensa vaarantumisen vuoksi eikä hoidon tai huollon tarvetta muutoin voida selvittää taikka hoidon tai huollon toimenpiteitä toteuttaa; 2) tieto on tarpeen lapsen edun vuoksi; tai 3) tieto on tarpeen asiakkaan välttämättömien etujen ja oikeuksien turvaamiseksi eikä asiakkaalla itsellään ole edellytyksiä arvioida asian merkitystä. **17.1 §**

Edellä 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa tietoja saa antaa toiselle sosiaalihuollon viranomaiselle, sen toimeksiannosta sosiaalihuollon tehtäviä suorittavalle henkilölle tai yhteisölle sekä muulle viranomaiselle. **17.2 §**

Yksityisesti sosiaalihuoltoa järjestävälle taikka yksityiselle terveydenhuollon toimintayksikölle tai ammattihenkilölle sosiaalihuollon järjestäjä tai toteuttaja saa antaa tietoja 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa kuitenkin vain siinä määrin kuin se on välttämätöntä asiakkaan välittömän hoidon tai huollon toteuttamiseksi tai muusta tähän rinnastettavasta syystä. **17.3 §**

Lisäksi sosiaalihuollon viranomaisen saa 1 momentin 1–3 kohdassa säädetyillä edellytyksillä antaa tietoja asiakkaan lailliselle edustajalle taikka muulle henkilölle tai yhteisölle, jolle tiedon antaminen on välttämätöntä asiakkaan tahdon tai sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi taikka sosiaalihuollon toimenpiteen toteuttamiseksi. **17.4 §**

Sen lisäksi, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa tai henkilötietolaissa säädetään, sosiaalihuollon järjestäjä tai toteuttaja saa, jos se on välttämätöntä lapsen edun taikka erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi, antaa tiedon salassa pidettävästä asiakirjasta asiakkaan tai tämän laillisen edustajan suostumuksesta riippumatta tuomioistuimelle tai muulle viranomaiselle asiassa, jossa sosiaalihuollon viranomaiselle on laissa säädetty oikeus tai velvollisuus panna asia vireille taikka osallistua vireillä olevan asian käsittelyyn tai toimeenpanoon antamalla lausunto tai selvitys taikka muulla vastaavalla tavalla. Lisäksi tiedon salassa pidettävästä asiakirjasta saa antaa sosiaalietuuksia käsittelevälle viranomaiselle tai laitokselle etuutta koskevan väärinkäytöksen selvittämiseksi, jos väärinkäytöstä on perusteltua syytä epäillä. **18.1 §**

Sosiaalihuollon järjestäjän tai toteuttajan tulee pyydettyessä antaa asiakkaan tai tämän laillisen edustajan suostumuksesta riippumatta tieto salassa pidettävästä asiakirjasta poliisille, syyttävaviranomaiselle ja tuomioistuimelle, jos se on tarpeen sellaisen rikoksen selvittämiseksi, josta säädetään ilmoitusvelvollisuus rikoslain (39/1889) 15 luvun 10 §:ssä, taikka jonka enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. **18.2 §**

Salassa pidettävästä asiakirjasta saa antaa oma-aloitteisestikin tiedon, kun epäillään edellä 2 momentissa tarkoitettua rikosta taikka silloin, kun epäillään jonkun syyllistyneen siinä mainittua vähäisempään rikokseen, jos sosiaalihuollon järjestäjä ja toteuttaja arvioi sen olevan välttämätöntä lapsen edun taikka erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi. **18.3 §**

Sosiaalihuollon viranomaisen saa 1–3 momentissa tarkoitettujen tapausten lisäksi antaa tiedon salassa pidettävästä asiakirjasta, jos se on välttämätöntä tarkistettaessa sosiaalihuollon

viranomaiselle laissa säädetyn tehtävän hoitamiseksi olennaisen tärkeää tietoa tilanteissa, joissa viranomaisella itsellään on oikeus saada tieto. **18.4 §**

Valtion ja kunnan viranomainen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö, kansaneläkelaitos, eläketurvakeskus, eläkesäätiö ja muu eläkelaitos, vakuutuslaitos, koulutuksen järjestäjä, sosiaalipalvelun tuottaja, terveyden- ja sairaudenhoitotoimintaa harjoittava yhteisö tai toimintayksikkö sekä terveydenhuollon ammattihenkilö ovat velvollisia antamaan sosiaalihuollon viranomaiselle sen pyynnöstä maksutta ja salassapitosäännösten estämättä hallussaan olevat sosiaalihuollon asiakassuhteeseen olennaisesti vaikuttavat tiedot ja selvitykset, jotka viranomaiselle laissa säädetyn tehtävän vuoksi ovat välttämättömiä asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi sekä viranomaiselle annettujen tietojen tarkistamista varten. **20.1**

Sosiaalihuollon järjestäjän ja toteuttajan on tehtävä asiakirjaan merkintä, kun tietoja hankitaan ulkopuolisilta tai annetaan 16–22 tai 27 §:n nojalla. **28 §**

d) Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785

Potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot ovat salassapidettäviä. **13.1** Terveydenhuollon ammattihenkilö tai muu terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevä taikka sen tehtäviä suorittava henkilö ei saa ilman potilaan kirjallista suostumusta antaa sivulliselle potilasasiakirjoihin sisältyviä tietoja. Jos potilaalla ei ole edellytyksiä arvioida annettavan suostumuksen merkitystä, tietoja saa antaa hänen laillisen edustajansa kirjallisella suostumuksella. Sivullisella tarkoitetaan tässä laissa muita kuin asianomaisessa toimintayksikössä tai sen toimeksiannosta potilaan hoitoon tai siihen liittyviin tehtäviin osallistuvia henkilöitä. Salassapitovelvollisuus säilyy palvelussuhteen tai tehtävän päättymisen jälkeen. **13.2 §** Sen estämättä, mitä 2 momentissa säädetään, saadaan antaa: potilasasiakirjoihin sisältyviä tietoja, jos tiedon antamisesta tai oikeudesta tiedon saamiseen on laissa erikseen nimenomaisesti säädetty; --- **13.3§**

e) Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 28.6.1995 /559

Terveydenhuollon ammattihenkilö ei saa sivulliselle luvatta ilmaista yksityisen tai perheen salaisuutta, josta hän asemansa tai tehtävänsä perusteella on saanut tiedon. Salassapitovelvollisuus säilyy ammatinharjoittamisen päättymisen jälkeen. **17 §**

f) Perusopetuslaki 21.8.1998/628

Opetuksen järjestämisestä vastaavien toimielinten jäsenet, 37 §:ssä tarkoitetut henkilöt ja opetusharjoittelua suorittavat eivät saa luvattomasti sivullisille ilmaista, mitä he ovat koulutukseen liittyviä tehtäviä hoitaessaan saaneet tietää oppilaiden tai tässä laissa tarkoitetun henkilöstön taikka heidän perheenjäsentensä henkilökohtaisista oloista ja taloudellisesta asemasta. **40.1 §**

Edellä 1 momentissa tarkoitetut henkilöt sekä kouluterveydenhuollosta ja muusta oppilashuollosta vastaavat henkilöt saavat sen estämättä, mitä 1 momentissa tai salassapitovelvollisuudesta erikseen säädetään, antaa toisilleen sekä koulutuksesta vastaaville viranomaisille opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot. **40.2 §**

g) Lukiolaki (1998:629)

Koulutuksen järjestämisestä vastaavien toimielinten jäsenet, 30 §:ssä tarkoitetut henkilöt ja opetusharjoittelua suorittavat eivät saa luvattomasti sivullisille ilmaista, mitä he ovat koulutukseen liittyviä tehtäviä hoitaessaan saaneet tietää opiskelijoiden ja tässä laissa tarkoitetun henkilöstön sekä heidän perheenjäsentensä henkilökohtaisista oloista ja taloudellisesta asemasta.

Edellä 1 momentissa tarkoitetut henkilöt sekä kouluterveydenhuollosta ja muusta oppilashuollosta vastaavat henkilöt saavat sen estämättä, mitä 1 momentissa tai salassapitovelvollisuudesta erikseen säädetään, antaa toisilleen sekä koulutuksesta vastaaville viranomaisille opiskelun asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot. **32 §**

h) Laki ammatillisesta koulutuksesta (1998:630)

Koulutuksen järjestämisestä vastaavien toimielinten jäsenet, 40 §:ssä tarkoitetut henkilöt ja opetusharjoittelua suorittavat eivät saa luvattomasti sivullisille ilmaista, mitä he ovat koulutukseen liittyviä tehtäviä hoitaessaan saaneet tietää opiskelijoiden ja henkilöstön sekä heidän perheenjäsentensä henkilökohtaisista oloista ja taloudellisesta asemasta.

Edellä 1 momentissa tarkoitetut henkilöt sekä opiskelijaterveydenhuollosta ja muusta oppilashuollosta vastaavat henkilöt saavat sen estämättä, mitä 1 momentissa tai salassapitovelvollisuudesta erikseen säädetään, antaa toisilleen sekä koulutuksesta

vastaaville viranomaisille opiskelun asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot. **42 §**

i) Poliisilaki 7.4.1995 / 493

Poliisilla on oikeus saada viranomaiselta ja julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä virkatehtävän suorittamiseksi tarpeelliset tiedot ja asiakirjat maksutta ja salassapitovelvollisuuden estämättä, jollei sellaisen tiedon tai asiakirjan antamista poliisille tai tietojen käyttöä todisteena ole laissa kielletty tai rajoitettu. **35.1 §**

h) Lastensuojelulaki 13.4.2007 / 417 ks. sosiaalihuollon asiakaslaki

LSL:n salassapitoon / luottamuksellisuuteen liittyviä määräyksiä

- Lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen (20.4 §)
- Ilmoitusvelvollisuus (25 .1-3 ja 6 §)
- Lastensuojelutarpeen selvitys (27.1 §)
- Asiakkaan asiassa pidettävä neuvottelu (31.2 §)
- Tietojen antaminen lapselle ja mahdollisuus keskusteluun (53.1 §)
- Lääninhallituksen suorittama muu valvonta (80.1 §)

13.45 – 14.30 ARJEN ONGELMIA JA NIIDEN OIKEUDELLISTAMINEN

1) Kysymys: Alaikäisen käynnit ehkäisyneuvolassa - onko vanhemmille kerrottava?

2) Kysymys: Milloin alle 18 v nuori (16-17v) saa päättää, että terveysasioissa ei saa ottaa yhteyttä vanhempiin? Esim. voiko tehdä lähetteen nuorisopsykiatrian poliklinikalle ilman vanhempien lupaa tai ilman, että vanhemmat tietävät asiasta? Käynnit päihdepysäkillä? Pitääkö vanhempien tietää, jos terveydenhoitaja ohjaa päihdepysäkille?

Oikeudellistaminen: LOS 3(1), 12 ja 16 & TervAHL 17 § & PotiL 9.2 § & SHAL 11.3 § & LHL 4 §. – SM: samalla lapsella on viisi ikää, kronologinen, biologinen, kognitiivinen, emotionaalinen ja sosiaalinen ikä. Esim. 1)-kysymykseen vastaaminen ei käy päinsä, jollei nosta **myös** ikäkysymystä esiin.

Sääntöpula ja normipula: Käynnit päihdepysäkillä? Pitääkö vanhempien tietää, jos terveydenhoitaja ohjaa päihdepysäkille? (vrt. LSL 29.3 § *Sosiaalityöntekijällä tai muulla lastensuojelun työntekijällä on tarvittaessa oikeus tavata lapsi myös ilman huoltajan suostumusta, jos sen arvioidaan olevan lapsen ikä, kehitys tai olosuhteet muutoin huomioon ottaen lapsen edun mukaista. Lasta koskeviin asiakirjoihin on kirjattava syyt, jotka ovat edellyttäneet lapsen tapaamista vastoin huoltajan suostumusta. Huoltajalle on ilmoitettava tapaamisesta, jollei se ole selvästi vastoin lapsen etua.*)

3) Kysymys: Lapsi (16 v.) on huostaan otettu ja sijoitettu johonkin lastensuojelulaitokseen tai vastaavaan. Hän tulee lääkärin vastaanotolle ja kieltää kertomasta asioitaan laitoksen hoitajille. Miten tulisi menetellä? Voidaanko lastensuojelulain perusteella joissakin tilanteissa kertoa?

Oikeudellistaminen: PotiL 13.2 § & SHAL 16 § + 20§. (LSL:ssä ei määräyksiä).

4) Kysymys: Kumoutuuko salassapitovelvollisuus kokonaan tai ainakin osittain, jos lapsen vanhemmat antavat suostumuksen tietojen vaihtoon tai ovat itse osallisina tilanteessa?

Oikeudellistaminen: JulkL 29 §, TervAHL 17 §, SHAL 10 §, LOS 12 + 16 art. – ks. yllä, mitä lapsen viidestä iästä.

5) Kysymys: Saako ja miten sähköpostia voi käyttää asiakasasioiden hoitoon?

Oikeudellistaminen: Asiakkaan lupa keskeinen; esim. JulkL 29 §, TervAHL 17 §, SHAL 10 § +16§ ja SM: ennen kaikkea *informoitu suostumus*.

6) Kysymys asiakirjoista: Salassapitoasiat oppilashuoltotyöryhmän toiminnassa: kuka kirjaa mitään tietojen ja minne? Entä tietojen luovuttaminen? Terveyskeskuksessa psykologin toiminta - onko oikeaa salassapitoa, ettei psykologi kirjaa edes käyntejä ja tehtyjä toimenpiteitä sairauskertomusjärjestelmään, vaikka kaikki muut työntekijät kirjaavat? (On kuulemma psykologiliiton ohje.)

Oikeudellistaminen. Asia hankala. Vaikka esimerkiksi julkisuuslain 24.1 §:n 30 momentin mukaan *oppilashuoltoa* koskevat asiakirjat ovat salassapidettäviä, asiakirjoista sinänsä säädetään samanaikaisesti sekä laajasti että puutteellisesti:

- **Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785**
 - 12 § Potilasasiakirjat ja hoitoon liittyvä muu materiaali
 - STM:n asetus 99/2001 potilasasiakirjojen laatimisesta sekä niiden ja muun hoitoon liittyvän materiaalin säilyttämisestä

- 23 § Potilasasiakirjojen ja hoitoon liittyvän muun materiaalin säilyttämisajat
- **Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812**
 - 26 § Asiakirjojen käsitteleminen ja säilyttäminen
 - 28 § Merkintä tietojen hankinnasta tai antamisesta
- **Lastensuojelulaki 13.4.2007/417**
 - 33 § Asioiden kirjaaminen
 - 74.1 § Rajoitustoimenpiteiden kirjaaminen
- **Henkilötietolaki 22.4.1999/523**
 - 6 § Henkilötietojen käsittelyn suunnittelu
 - 7 § Käyttötarkoitussidonnaisuus
 - Tiedon korjaaminen
- **Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621**
 - 16 § Asiakirjan antamistavat

Joissakin yhteyksissä on väitetty, että oppilashuollon asiakirjoihin sovellettaisiin potilaslakia ja em. STM:n ohjeita. SM:n kanta on, että oppilashuollon asiakirjoja ei arvioida potilaslain sen enempää kuin esimerkiksi sosiaalihuollon asiakaslain säännösten mukaan. Opetustoimen lainsäädännössä asia on taasen ohitettu (mm. silloin kun valmisteltiin oppilashuollon lakisäätämistä (13.6.2003 / 477 ja HE 205 /2002).

Vastaus: Arkaluonteisten oppilastietojen kirjaamisessa oltava tarkkana siitä, että tiedot eivät joudu vääriin käsiin. Tietojen luovuttamista arvioidaan JulKL 24.1 §:n 30 momentin perusteella ja ottan huomioon perusopetuslain 40 §:n, lukiolain 32 §:n ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 42 §:n. Ne sallivat tietojen sisäisen luovuttamisen opetuksen asianmukaista järjestämistä varten silloin, kun se on välttämätöntä.

7) Kysymys: Terveyskeskuksessa psykologin toiminta ja työryhmissä työskentely. Esimerkiksi koulun oppilashuoltoryhmissä työskentelyä vaikeuttaa eri hallintokuntien eri näkemykset salassapidosta. Miten menetellä?

Vastaus: Ymmärtämällä, että on normipaljoutta, normipulaa ja normikollisoita. Ottamalla huomioon LOS 3(1):n ja em. PeropL 40 §:n, LukioL 32 §:n ja AmmKL 42 §:n. Luottamalla omaan ammattitaitoonsa.

14.30 – 15.00 SALASSAPITO SELVÄKSI, YHTEISTYÖ TOIMIVAKSI

1) Ammatillinen epävarmuus

arkinen puoli

- luulo siitä, että itse on nuija – jopa tosi nuija; muut fiksuja ja välkkyjä
- yhteistyökumppaneiden erilaiset näkemykset (emotionaalisuus vs. kognitiivisuus)
- jos lapsia asiakkaina kahteen suuntaan yhtäaikaaisesti katsominen: (1) mitä vanhemmat ajattelevat ja miten he reagoivat – (2) mikä on lapsen etu

juridinen ulottuvuus

- selkokielisten aineistojen puuttuminen
- ei ole tutustunut säännöstekstiin
- pelko virkavirheisiin syylistymisestä ja haitallisista sanktioista
- jos kysyy juristilta, ei selkokieliä vastauksia (usein eri suuntiin meneviä)

Ammatillisen epävarmuuden vähentäminen

arkinen puoli

- asiantuntemus on parhaimmillaankin perin rajallista
- erilaisten näkemysten eliminoiminen mahdotonta
- kysymys siitä, miten hankalien asiakkaiden kanssa pärjätään (mm. sanomalla että oma toiminta on osin lakisidonnaista, ei ainoastaan osapuolten subjektiivisten näkemysten kehystämää)

juridinen ulottuvuus

- juridinen marssijärjestys; kysymys siitä, miten ennalta ehkäistään kärhämät -> informoitu suostumus
- osin selkokielistä materiaalia -> oheisaineisto
- tutustuttaminen säännösteksteihin
- sen korostaminen, että on visusti pidettävä toisistaan erillään tahalliset virkavirheet ja toiselta puolen tuottamukselliset virkavirheet (omat sakot)
- käydään läpi yksinkertaisuutta tavoittelevia, juridisesti päteviä, vastauksia, jotka eivät perustu yhtäältä – toisaalta näkökohtiin
- sen tiedostaminen, mitä on oikeus yksityisyyteen ja mitä velvollisuus yhteisöllisyyteen

2) Oikeus yksityisyyteen ja velvollisuus yhteisöllisyyteen

oikeus yksityisyyteen

arvokkuuden tunteen säilyminen
eristyneisyys
yksilölliset tarpeet
omat toivomukset
emotionaalinen ja kognitiivinen autenttisuus
informoitu suostumus
luottamuksellisuus
oma vakaumus

velvollisuus yhteisöllisyyteen

(lainvastaiset) teot
pakkointerventiot
yhteisölliset velvoitteet
objektiiviset kriteerit
vastuun ottaminen
tiedolliset vajeet
sivullisen suojaaminen
eettiset periaatteet

3) Viisi peruskysymystä

ketä suojellaan	ammattihenkilöä itseään	vai	yksittäistä lasta & perhettä
mitä suojellaan	omaa selustaa	vai	psykkistä koskemattomuutta
miltä suojellaan	virkevireiltä	vai	integriteetin loukkauksilta
miksi suojellaan	laki vaatii	vai	häpeän estämiseksi
miten suojellaan	yhteistyön välttelyllä	vai	osaempatian keinoin

4) Virkevireajattelu

Jos virkamies tahallaan palvelussuhteensa aikana --- paljastaa sellaisen asiakirjan tai tiedon, joka --- lain mukaan on salassa pidettävä tai jota ei lain mukaan saa ilmaista --- hänet on tuomittava, jollei teosta muualla säädetä ankarampaa rangaistusta, *virkealaisuuden rikkomisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. --- **Jos virkamies huolimattomuudesta syyllistyy 1 momentissa tarkoitettuun tekoon, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus sekä muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen,** hänet on tuomittava, jollei teosta muualla säädetä ankarampaa rangaistusta, *tuottamuksellisesta virkealaisuuden rikkomisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Rikoslain 40 luvun 5 §